

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Het werklozenoproer in Boskoop in 1932

Heiden, Ron van der

Citation

Heiden, R. van der. (1984). Het werklozenoproer in Boskoop in 1932. *Leidschrift : Arbeid*, 1 (September), 81-94. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72936>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72936>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het werklozenoproer in Boskoop in 1932

INLEIDING

Communistische agitatie, demonstraties, vechtpartijen tussen werklozen en politie en een samscholingsverbod; dat zijn in het kort de gebeurtenissen die het plattelandsdorp Boskoop gedurende enige dagen in 1932 de voorpagina's van de landelijke dagbladen deden halen. Opmerkelijk, omdat de honderdduizenden werklozen, die Nederland tijdens de jaren dertig telde, zo rustig zijn gebleven en niet tegen hun ellendige situatie in opstand zijn gekomen. Het werklozenoproer vormde een belangrijk deel van mijn doctoraalscriptie Boskoop in de jaren dertig. Bedrijfssteun, werklozenzorg, werkloosheidsbestrijding en werklozenprotest (1982), waarvan dit artikel een samenvatting is.

STEUNVERLENING AAN WERKLOZEN

Boskoop, een gemeente in Zuid-Holland met in 1930 zo'n 8000 inwoners, was het centrum van de sierteelt in Nederland. Hier werden rozen, coniferen, azalea's, rhododendrons en andere siergewassen gekweekt, die voor het overgrote deel geëxporteerd werden. De Boskoopse producten waren als luxe-artikelen bijzonder conjunctuurgevoelig en de economische crisis trof het sierteeltbedrijf dan ook zwaar. De uitvoer van de Bond van Plantenhandelaren daalde van f 4.364.000,- in het exportseizoen 1929/'30 tot f 1.694.000,- in 1931/'32 en bereikte met f 1.032.000,- het dieptepunt in 1933/'34. In de zomer van 1931 werd er voor het eerst melding gemaakt van werkloosheid. Het aantal werklozen dat zich bij het arbeidsbureau liet inschrijven, steeg snel. In augustus 1931 waren het er 31, in december 80, in maart 1932 al 201 en in augustus ruim 300.

De werklozen konden worden opgenomen in een steunregeling, die in januari 1931 door de regering was ingesteld. Zij kregen een wekelijkse uitkering in geld, eventueel aangevuld met een gezinsleden- en een huurtoeslag. Om zwartwerken tegen te gaan, moesten zij één- of tweemaal per dag stempelen. Het basissteunbedrag bedroeg in Boskoop f 9,-, de gezinsleden toeslag f 1,05 per persoon en de huurtoeslag maximaal f 2,50. De maximum-uitkering voor ongeorganiseerde werklozen (zij die niet tegen werkloosheid verzekerd waren, de grootste groep in Boskoop) mocht niet hoger zijn dan 60% van het loon dat zij bij één 48-urige werkweek zouden

kunnen verdienen. De loonnorm bedroeg in januari 1932 f 21,-, zodat de steuntrekkers nooit meer dan f 12,60 in handen kregen. Net genoeg om in leven te blijven, wat dan ook het enige doel van de steunregeling was.

De steuntrekkers konden ook bij een werkverschaffing worden geplaatst. Het werk bestond meestal uit grondwerk, zodat arbeiders uit de meest uiteenlopende beroepen tewerkgesteld konden worden. Als het werk zich ervoor leende werd er "in akkoord" of "in tarief" gewerkt, wat inhield dat de hoogte van het loon afhankelijk was van de geleverde prestatie. Voor iedere vorm van grondwerk gold een apart tarief, waarmee men probeerde te bereiken dat zware arbeid die veel tijd vergde toch ongeveer even hoog werd beloond als lichte en daardoor snelle arbeid. Bij de vaststelling van de tarieven werd uitgegaan van een basisuurloon (meestal het loon dat in het landbouwbedrijf werd uitbetaald), dat door een gemiddelde arbeider bij flink werken verdiend kon worden. De tarieven vormden de directe aanleiding voor de gebeurtenissen in Boskoop.

WERKEN VOOR NOG GEEN KWARTJE PER UUR

In mei 1932 werd begonnen met de aanleg van een parkje in het kader van de werkverschaffing. Het werken in akkoord was in Boskoop nog zeer weinig toegepast en ook hier werkten de werklozen tegen een vast uurloon van f 0,35. Dit was niet naar de zin van de hoofdopzichter van de Nederlandse Heidemaatschappij, die op 31 mei een bezoek aan Boskoop bracht en het gemeentebestuur te verstaan gaf dat er voortaan in akkoord gewerkt moest worden. Samen met de gemeente-opzichter stelde hij de tarieven vast, zodanig dat bij flink werken een uurloon van f 0,35 kon worden bereikt.

Op woensdag 1 juni werd met het akkoordwerk begonnen. Al snel werd het de tewerkgestelden en de opzichter duidelijk dat de tarieven te laag waren, want na anderhalf uur had nog niemand meer dan een kwartje verdiend. De arbeiders besloten het werk neer te leggen en gezamenlijk naar het gemeentehuis te gaan. Daar werd een deputatie van drie man - een katholiek, een christelijke en een communist, volgens het communistische dagblad De Tribune - door B en W ontvangen, die de klachten gerechtvaardigd vonden. Op de vraag van de arbeiders welk loon er uitbetaald zou worden, gaf burgemeester P.A. Colijn (een broer van premier H. Colijn) het volgende antwoord: "In de Rijksregeling zijn twee zaken vastgelegd, zowel de eis van flink werken in akkoord, alsook de toezegging dat indien aan de eis wordt voldoen, te rekenen zou zijn op een gemiddeld uurloon van 35 cent, hetgeen betekent dat de tarieven op het bereiken van die mogelijk-

heid moeten zijn of worden in gesteld en dat het college voornemens was de regeling in deze geest ook in de toekomst toe te passen". De deputatie nam met deze toezegging genoegen. Enige werklozen die voor het stempellokaal, dat in het raadhuis was gevestigd, stonden te wachten werden onmiddellijk van dit "succes van direct toeslaan" op de hoogte gebracht: "geen gekonkel van bonzen, de arbeiders handelen zelf".

Aan het eind van de week werd de afrekening opgemaakt, waarbij bleek dat ondanks een behoorlijke werkprestatie het gemiddelde uurloon bij lange na niet gehaald was. Die week hadden er drie ploegen gewerkt, die niet meer hadden verdiend dan respectievelijk f 11,87, f 12,82 en f 13,10 en daar zat dan nog een halve week uurloon bij! Het college van B en W wilde de mensen niet met deze lage bedragen naar huis sturen en besloot over de hele week het uurloon uit te betalen ($48 \times f$ 0,35 = f 16,80) en tevens de tarieven te verhogen.

Zaterdag 4 juni ging een nieuwe ploeg aan het werk, maar ondanks de verhoogde tarieven slaagde weer niemand erin de 35 cent te halen. Zo stond die ochtend opnieuw een arbeidersdeputatie bij B en W op de stoep, deze keer geheel bestaande uit communisten of zoals Colijn hen noemde "zogenaamde 'wilden' met een sterk communistische inslag". Zij eisten nu een garantieloon van f 0,35 maar dat werd geweigerd, omdat op die manier het begrip akkoordwerk zou worden uitgehold. Nadat B en W ook deze deputatie de betekenis van de rijksregeling hadden uitgelegd, vroegen zij of de arbeiders één voorbeeld konden geven van iemand die met minder dan 35 cent per uur naar huis was gegaan. Dat konden zij niet, maar toch bleven zij weigeren weer aan het werk te gaan. Omdat het college niet wilde dat als gevolg van deze werkstaking de ploeg uit de steunregeling zou worden gezet, werd besloten om in afwachting van een onderhoud met de Heidemaatschappij de werkverschaffing tijdelijk stop te zetten.

B en W voelden zich na het gesprek met de deputatie niet erg op hun gemak. De werklozen hadden een vastberaden indruk gemaakt en leken bereid elk middel te zullen gebruiken om hun eisen ingewilligd te krijgen. Als het tot ongeregelheden mocht komen, zou de twee man sterke Boskoopse politiemacht weinig uit kunnen richten en daarom werd nog diezelfde zaterdag versterking aangevraagd bij de majoor van de rijksveldwachter in Alphen aan den Rijn, die voorlopig één rijksveldwachter ter beschikking stelde.

De angst van B en W was niet onterecht. 's-Avonds belegde het door communisten opgerichte Werklozen Agitatie Comité (WAC) een vergadering in "ons huis", het verenigingsgebouw van de SDAP aan de Barendstraat, waarin werd besloten een op 30 april 1932 aan de gemeenteraad geschreven brief

met eisen aan de voor het raadhuis verzamelde stempelaars voor te lezen. De eisen, die samen met het ook sterk onder communistische invloed staande Comité voor Kleine Kwekers waren opgesteld, luiden: arbeid voor alle werklozen tegen een beloning van f 24,- per week en een uitkering tot een gelijk bedrag aan alle kleine kwekers zonder inkomen. Over de werkverschaffingslonen werd al niet meer gesproken, het ging nu om een aanval op de gehele steunregeling.

DE WERLOZEN KOMEN IN BEWEGING

Op maandag 6 juni vond de eerste demonstartie plaats. Ondanks het voorschrift dat er in groepjes volgens de letters van het alfabet gestempeld moest worden, hadden zich om elf uur ongeveer honderd werklozen voor het gemeentehuis verzameld, waar zij werden toegesproken door de voorzitter van het WAC, Kees van der Laan. Onder het voorlezen van de communistische eisen kwam burgemeester Colijn, geflankeerd door twee veldwachters, het gemeentehuis uit om Van der Laan te gebieden op te houden met spreken. Deze gaf hieraan gehoor, waarna de menigte, mede op aandringen van de politie, rustig uiteenging.

Vanaf dat moment hield het WAC er rekening mee dat de politie bij een volgende demonstratie wel eens minder zachtzinnig zou kunnen optreden. 's Middags trokken daarom enige communisten naar de omliggende dorpen om ook daar de werklozen te mobiliseren, zodat bij eventuele ongeregelheden de politie zich niet op één punt zou kunnen concentreren. Om zoveel mogelijk mensen op de been te krijgen werden ook de kleine kwekers opgeroepen samen met de werklozen te komen demonstreren. Op dinsdag was het aantal demonstranten dan ook aangegroeid tot een kleine 300, maar ook deze keer had de demonstratie een rustig verloop.

8 JUNI: 'S-MORGENS

Woensdagochtend om half tien hadden B en W een gesprek met twee vertegenwoordigers van de Heidemaatschappij, die de over de tarieven gedane voorstellen goedkeurden. Deze waren nog iets ten gunste van de tewerkgestelden gewijzigd, niet omdat de tarieven op zichzelf te laag waren, maar omdat het een werk van korte duur betrof, waardoor er niet genoeg tijd was om routine op te doen. Waarschijnlijk ging het hier om een zgn. trainingstoetslag.

Na afloop van dit onderhoud werd door B en W een deputatie van de stakende arbeiders ontvangen, waarin nu echter geen communisten maar vertegenwoordigers van de vakorganisaties zaten. Hoewel zij woordelijk hetzelfde te horen kregen als de deputatie van zaterdag, verklaarden

zij zich bereid weer aan het werk te gaan. Daarop gaven B en W de verzekering dat de werkverschaffing op 11 juni zou worden hervat.

Inmiddels was op het raadhuisplein weer een menigte van tussen de 300 en 400 personen samengestroomd, die werd toegesproken door Kees van der Laan. Colijn, van deze demonstratie op de hoogte gebracht, gaf de politie opdracht de demonstranten mee te delen dat hij "geen optocht, geen betoging en geen toespraken op de publieke weg kon toestaan". De politie maakte dit aan de menigte bekend, maar veel indruk maakte het niet: iedereen bleef waar hij was en ook Van der Laan ging door met spreken. Toen hij een tweede bevel om zijn mond te houden negeerde werd hij door de veldwachters gearresteerd en naar het naast het raadhuis gelegen politiebureau overgebracht. Dit gebeurde om elf uur, maar pas om één uur kwam Colijn uit de vergadering van B en W om met de arrestant te spreken. De burgemeester gaf hem te verstaan dat hij alleen weg mocht als hij beloofde niet meer in het openbaar te zullen spreken, welke belofte Van der Laan niet wilde geven. Buiten was het intussen rumoerig geworden, waarop P.D. Noest en L. 't Hart, de twee SDAP-raadsleden die zich ook onder de menigte bevonden, het politiebureau binnengingen en om de vrijlating van de communist vroegen. Colijn besloot dit te doen, maar volgens Van der Laan had hij nog wel een donderspeech gehouden, waarin hij onder meer gezegd zou hebben: "Ik duld die tactiek absoluut niet. Gaan jullie maar in een zaal vergaderen. Dat gedonder op straat moet uit zijn!"

8 JUNI: 's-MIDDAGS. EEN FATALE STEEKPARTIJ

De arrestatie van hun leider had bij de communisten kwaad bloed gezet. Men besloot 's-middags een nieuwe demonstratie te houden en daarbij de hulp in te roepen van hun Goudse Kameraden. Deze bleken maar al te bereid een handje te helpen en kwamen in grote getale - volgens de Vooruit 60, de Telegraaf schreef een honderdtal en Colijn had het zelfs over 150 à 175 - naar Boskoop gefietst. Colijn, door zijn Waddinxveense ambtgenoot over hun komst ingelicht, vroeg onmiddellijk politieversterking aan. Uit Waddinxveen en Alphen arriveerden vijf man, waaronder de majoor van de rijksveldwacht zelf, zodat de totale politiemacht nu uit acht man bestond.

Om half drie werd in "Ons Huis" een bijeenkomst gehouden. De zaal en de tuin zaten stampvol. Wat de aanwezigen niet wisten was, dat zij werden afgeluisterd door twee veldwachters, die zich in een aan de tuin grenzende garage hadden opgesteld. Het woord werd gevoerd door de Goudse communist Schoutense, die een lesje in straatvechten gaf. "In Gouda

gaat het zó: wij hebben daar een twintig man sterke 'knokploeg', welke bij voorkomende gebeurtenissen, wanneer de politie van haar wapenen gebruik maakt, deze aan de politie moet ontwringen, waartoe de politie eerst dient te worden omsingeld en zo moet het ook in Boskoop gebeuren". Men ging een te verwachten confrontatie met de politie dus niet uit de weg.

Noest, ook hier aanwezig, probeerde de krijgshaftige stemming wat te temperen door te vertellen dat de vakorganisaties er toch maar voor hadden gezorgd dat de werkverschaffing tegen de oude lonen hervat zou worden, waarmee de aanleiding tot de demonstratie was weggenomen, maar daar had men geen oren naar. Actie was nu het parool. Er werd een motie aangenomen, waarin het politie-optreden van die ochtend in scherpe bewoordingen werd afgekeurd en terugtrekking van de politieversterking werd geëist. Daarna trokken de aanwezigen -zowel communistische als andersgezinde werklozen en kleine kwekers en ook een aantal vrouwen, in totaal zo'n 300 mensen- van de Barendstraat naar het raadhuis, waar enige betogers de burgemeester te spreken vroegen om hem de motie aan te bieden. Colijn weigerde hen echter te ontvangen, omdat hij zich afvroeg "of besprekingen met een opgewonden deputatie over communistische eisen" wel wenselijk waren en omdat bovendien al "vrijwel de gehele morgen besteed was aan het te woord staan van afgevaardigden van verschillende bevolkingsgroepen". De motie werd wel aan de deur in ontvangst genomen en later aan Colijn overhandigd.

Over de nu volgende gebeurtenissen werden door de autoriteiten en de betogers (via de pers) verschillende lezingen gegeven. Volgens Colijn, die alles vanuit zijn werkkamer kon volgen, heeft de politie de betogers bevel gegeven door te lopen, waaraan aanvankelijk gehoor werd gegeven. Plotseling ontstond er tumult. Eén van de communistische leiders riep: "Wat hebben jullie?" waarop geschreeuwd werd: "Honger" en vervolgens: "Wat willen jullie?", wat beantwoord werd met: "Brood". Toen er ook nog "honger Ruys" en "Honger Colijn" werd geroepen voerde de politie met gummistok en platte sabel een charge uit.

In de Vooruit stond een iets afwijkende versie. Na het afgeven van de motie hadden de betogers zich omgedraaid om of naar huis of naar het SDAP-gebouw te gaan, waar velen hun fiets hadden neergezet. Van aansporingen door de politie werd geen melding gemaakt. Toen de communisten spreekkoren aanhieven, waren de veldwachters uit het politiebureau gestormd en hadden zij de stoet zonder voorafgaande waarschuwing in de rug aangevallen. De communisten daarentegen beweerden dat de demonstratie van het begin tot het einde zeer ordelijk was verlopen en dat er géén leuzen waren geroepen. Dit laatste klinkt na de op dit punt eens-

luidende verklaringen van Colijn en de Vooruit wel zeer ongeloofwaardig.

Ik neem aan dat het volgende is gebeurd. Op aandringen van enige (misschien alleen de Boskoopse) veldwachters waren de betogers al bezig het raadhuisplein te verlaten toen de communisten met het roepen van leuzen begonnen. Daarna zijn de overige veldwachters uit het politiebureau gekomen en direct tot de aanval overgegaan.

De charge, waarbij rake klappen werden uitgedeeld, veroorzaakte een enorme paniek. Een klein deel van de betogers stooft de Zijde op, richting Hazerswoude, het grootste deel maakte zich achtervolgd door drie veldwachters, in de tegenovergestelde richting uit de voeten. De andere veldwachters stelden zich tussen beide groepen op. Op de Koninginneweg hielden de betogers halt, waarna zij met de politie slaags raakten. De kleine groep voegde zich, bewapend met stenen, al gauw bij de hoofdmacht. De achtergebleven veldwachters waren waarschijnlijk al eerder naar het strijdtoneel vertrokken.

Het ging hard tegen hard. De Boskoopse veldwachter Van Buren werd door enige stenen getroffen en viel op de grond, waarna hij door vier Goudse communisten werd aangevallen, die hem zijn klewang afhandig wilden maken. De andere veldwachters schoten toe om hem te bevrijden, wat niet direct lukte omdat nog meer betogers zich in het strijdgewoel wierpen. Pas nadat zij met hun sabels een aantal demonstranten flink hadden verwond slaagden zij erin hun collega te ontzetten. Hoeveel personen gewond waren geraakt wist niemand, omdat de demonstranten onmiddellijk na het gevecht huiswaarts waren gekeerd. Twee veldwachters moesten zich onder doktersbehandeling stellen.

Tijdens het gevecht had zich een drama afgespeeld. De werkloze J. de Jong uit Gouda was door een sabel in de hartstreek geraakt, aan de gevolgen waarvan hij enige minuten later was overleden. De omstandigheden waaronder dit was gebeurd waren raadselachtig. De politie wist van niets. Uit het door de beide Boskoopse veldwachters opgemaakte proces-verbaal: "Wij hebben tenslotte de overhand gekregen. Enige tijd nadien werd er uit

het publiek geroepen: 'hier ligt iemand die bloedt'. Aanvankelijk zagen wij niets, doch even later werd er weer geroepen: 'Er ligt er daar één in die hoek, er is weer een heldendaad verricht'. Nadat ook wij nu op een afstand van ongeveer een 15-tal meters tegen een muur (...) een man zagen liggen, die vermoedelijk gewond was". Men vermoedde dat het slachtoffer in de sabel van Van Buren was geduwd. Deze had althans "een schokje in zijn sabel" gevoeld.

Om erachter te komen wat er nu precies gebeurd was werd een aantal ooggetuigen gehoord, waarna de autoriteiten de volgende lezing gaven.

Op het moment dat Van Buren werd aangevallen zou De Jong, die naar het gevecht stond te kijken, door omstanders naar voren zijn gedrongen, waardoor hij voorover viel en in de schuin omhooggerichte sabel van de gehurkt zittende veldwachter terecht kwam. Zijn dood was dus het gevolg van een tragische samenloop van omstandigheden de veldwachter trof geen schuld.

Volgens de communisten was dit verhaal van a tot z gelogen. De Jong was niet per ongeluk in de sabel gevallen, maar moedwillig doodgestoken! Hij was die dag naar Alphen geweest om werk te zoeken en op de terugweg toevallig tussen de menigte terecht gekomen. Kees van der Laan vertelde aan de Tribune wat er daarna gebeurd was. "Ongeveer op de hoek van de Dorpsstraat en de Koninginneweg kregen twee veldwachters de arbeider De Jong uit Gouda te pakken, die naar de betoging had staan kijken en die niet hard weggelopen was. De twee kerels rosten hem af en toen hij zijn arm ophief om de slagen af te weren, kwam plotseling de veldwachter Van Buren aanrennen, die zijn klewang recht in de borst van De Jong plantte". Pas daarna was het gevecht rond Van Buren ontstaan, waarbij ook nog een broer van het slachtoffer gewond was geraakt. Tientallen kameraden hadden het zo zien gebeuren.

Sprak Van der Laan de waarheid en was in de officiële verklaring een verdraaiing van de feiten gegeven? De beantwoording van deze vraag zou onmogelijk zijn geweest als we niet de beschikking hadden gehad over een brief van de rechter-commissaris die het getuigenonderzoek had geleid, aan burgemeester Colijn. Daarin stond dat bij een verhoor van Van der Laan was gebleken dat hij niets gezien had en dat het interview onjuist was. Wel kon hij de namen geven van vier (dus geen tientallen) ooggetuigen en zou hij deze op 21 juni opsturen. Op 24 juni had de rechter-commissaris nog niets ontvangen...

Van der Laan's verhaal klopte dus niet, maar wat te denken van dat van de veldwachter, die zei niets meer dan een "schokje" gevoeld te hebben, terwijl de sabel dwars door het lichaam van het slachtoffer was gegaan. Had hij het wapen alleen maar omhoog gehouden of er ook nog een stekende beweging mee gemaakt? Colijn achtte dit laatste "allerminst waarschijnlijk", maar zelfs als de veldwachter "in de uiterst gevaarlijke toestand, waarin hij verkeerde en waarin zelfverdediging nog de enige mogelijkheid tot lijfsbehoud bood, met de klewang van zich zou hebben afgestoken, zou hierin niets gelegen zijn waarop aanmerking te maken valt. Het ging om zijn leven en om niets minder dan dat". De veldwachter werd dus al bij voorbaat de hand boven het hoofd gehouden.

De vragen rond de dood van De Jong blijven. "Het staat te bezien, of

ooit preciesde toedracht zal zijn vast te stellen", schreef Colijn twee dagen na de fatale gebeurtenis. Hij had een vooruitziende blik.

ANGST VOOR NIEUWE ONGEREGELDHEDEN

Onmiddellijk na de bloedige botsing vroeg Colijn, bedacht op nog meer ongeregelheden, politieversterking aan, waarop 's-avonds zes marechaussees in Boskoop aankwamen. Bovendien vaardigde hij om negen uur een samentochtverbod voor meer dan drie personen uit, waardoor het onmogelijk werd demonstraties te organiseren. Het verbod zou tot 11 juli van kracht blijven.

Op donderdag 9 juni werd de politiemacht nog eens met dertien agenten uit Den Haag uitgebreid. Het kwam die dag niet tot nieuwe ongeregelheden, al had het er wel even dreigend uitgezien toen bekend werd dat ongeveer 300 mensen uit Rotterdam en Schiedam naar Boskoop op weg waren om daar te demonstreren. Maar in Waddinxveen hadden zij, waarschijnlijk geïmponeerd door de grote politiemacht, rechtsomkeer gemaakt. In Boskoop zelf was vooral door vrouwen nog wel geprobeerd om groepjes te vormen, maar deze waren na bevel van de politie direct uiteengegaan.

Op vrijdag arriveerden 12 marechaussees uit Brabant en Groningen, waarna de Haagse agenten naar hun standplaatsen terugkeerden. 's Middags werd B. Bunschoten, de voorzitter van het Comité voor Kleine Kwekers door maar liefst 6 politieagenten, 2 veldwachters en 4 marechaussees op zijn kwekerij gearresteerd, omdat uit getuigenverklaringen was gebleken dat hij had meegedaan aan de mishandeling van Van Buren. Hij werd overgebracht naar het Huis van Bewaring in Den Haag. De volgende dag onderging de Goudse communist Schoutense hetzelfde lot. Het toeval wilde dat hij zich juist in verband met een geval van vernieling op het politiebureau bevond toen een door Colijn verzonden verzoek om zijn aanhouding binnenkwam. Meer arrestaties zijn er niet verricht. De aanklacht - overtreding van artikel 141 van het Wetboek van Strafrecht: "Het met vereende krachten geweld plegen tegen personen" - in aanmerking genomen, hebben zij niet lang gevangen gezeten. Berichtte de Tribune op 22 juni nog dat zij van de recht bank een bevel van bewaring voor de duur van 30 dagen hadden gekregen, een dag later schreef de krant dat Bunschoten was vrijgelaten. Begin juli werd ook Schoutense weer op vrije voeten gesteld, zij het onder de voorwaarde dat hij niet aan politieke demonstraties mocht deelnemen.

DE REACTIES

Nadat het nieuws van de gebeurtenissen in Boskoop via de dagbladen landelijk bekend was geworden, werden door communisten in het hele land protestbijeenkomsten gehouden, waar moties werden aangenomen die dan naar de minister van Justitie, de burgemeester van Boskoop en de pers werden gestuurd. Zo hadden op donderdagavond 9 juni in Eindhoven "duizenden werkloze arbeiders" tegen "de moord te Boskoop" geprotesteerd en de volgende eisen opgesteld: "vervolgning van de moordenaar; ondersteuning en schadeloosstelling van Rijksweg 1 aan de weduwe De Jong; de burgemeester en hoofd der politie verantwoordelijk te stellen voor deze ongeregelheden en moordaanslagen; onmiddellijke opheffing van het verbod van samscholing; de straat vrij voor het hongerende volk". Na 10 juni kwam daar nog de eis voor de vrijlating van Bunschoten en Schoutense bij.

De ongeregelheden in Boskoop gaven zelfs aanleiding tot vragen in de Tweede Kamer. Op 10 juni vroeg het communistische kamerlid Wijnkoop aan de regering op welke manier de politie en de burgemeester voor het bloedige politioptreden gestraft zouden worden. Ruim een week later antwoordde minister-president Ruys de Beerenbrouck dat een officieel onderzoek had aangetoond, dat de politie aan de dood van De Jong geen schuld had en er daarom geen aanleiding tot het nemen van maatregelen bestond. Wijnkoop zal nauwelijks een ander antwoord verwacht hebben.

Op maandag 13 juni werd De Jong onder enorme belangstelling begraven. Uit het hele land waren communisten naar Gouda gestroomd, daarmee gehoor gevend aan de oproep van hun Boskoopse kameraden om deze begrafenis te maken "tot een massa-demonstratie der proletarisch massa's voor brood en arbeid en tegen de bloeddorstige politiemethode's. De politie had met een grote opkomst rekening gehouden en veel extra manschappen ingezet, maar deze hoefden niet in actie te komen.

In Boskoop heerste bij een deel van de bevolking ook hevige verontwaardiging, echter niet over het politioptreden maar over het optreden van de demonstranten, die het gewaagd hadden tegen het wettelijke gezag in opstand te komen. Het werd niet uitgesloten geacht dat bij een herhaling van het gebeurde het wat men wel noemt ordelievende bevolkingsdeel zich tegen de demonstranten zou keren. Maar er werden ook andere geluiden gehoord. De SDAP en het NVV waren van mening dat de politie veel tactischer had kunnen optreden, daarmee doelend op het feit dat men de betogers na het aanheffen van de leuzen niet tot zwijgen had gemaand, maar direct tot de aanval was overgegaan. In de gemeenteraadsvergadering van

15 juli vroeg de SDAP dan ook een interpellatie aan. Men wilde weten wat de aanleiding was geweest voor het politieoptreden, wie de leiding over de politie had gehad en wie het commando had gegeven om in te grijpen.

Wie gedacht had dat B en W openheid van zaken zouden geven kwam bedrogen uit. Zij deelden mee geen antwoord op de door de SDAP-fractie ingediende vragen te zullen geven, omdat anders de indruk zou kunnen ontstaan dat de raad zeggenschap over het beleid van de burgemeester als hoofd van de politie had. Colijn: "Wanneer hier verantwoording zou moeten worden afgelegd aan de raad door het hoofd van de politie, dan zou deze zich moeten afvragen: wat eist mijn plicht niet alleen tegenover God en tegenover de Overheid in Den Haag, maar ook tegenover de raad; dan zou deze autoriteit aan het wankelen kunnen worden gebracht bij het uitvoeren van zijn plicht. Daarom schakelt spreker die verantwoordelijkheid aan de raad uit". Noest betreurde dit zeer, omdat, zoals hij zei, bij een zeer groot gedeelte van de gemeenschap de vraag leefde of de politie dan wel de demonstranten te beschuldigen waren. Hiermee was de zaak afgedaan en ging de raad over tot de orde van de dag.

EEN MOGELIJKE VERKLARING

De gebeurtenissen in Boskoop in die week in juni waren zeer uitzonderlijk en eigenlijk alleen te vergelijken met het Jordaanoproer in Amsterdam, dat ontstond naar aanleiding van de steunverlaging in 1934 en eveneens bloedig werd onderdrukt door de politie. Radicalisering van de werklozen is, hier nog meer dan in het buitenland, achterwege gebleven, wat door P. de Rooy in zijn proefschrift Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940. Landelijk en Amsterdams beleid vooral werd toegeschreven aan het typisch Nederlandse verzuilingssysteem. Waren de werklozen en, vooral niet te vergeten, de kleine kwekers er in Boskoop dan zo beroerd aan toe, dat de zuilen geen vat meer op hen hadden, waardoor de communistische agitatie zo succesvol kon zijn?

De steunuitkeringen waren, zoals we hiervoor gezien hebben, inderdaad bijzonder laag. Zelfs Colijn moest toegeven dat de rijkssteunregeling slechts "zéér minimale gezinsinkomsten" waarborgde en dat dit samen met de lanqe duur van de werkloosheid had geleid tot het ontstaan van "een wrevelige stemming". En dan waren er nog werklozen die evenals de kleine kwekers helemaal geen steun kregen en volgens Kees van der Laan "scheel van de armoede" zagen. In welke stemming moeten deze mensen dan wel niet verkeerd hebben?

Toch zou de verbittering waarschijnlijk vanzelf in doffe berusting zijn overgegaan, als niet in juni 1932 het werken in akkoord tegen veel te la-

ge tarieven was ingevoerd. Bij de werkverschaffing konden de werklozen, althans gedurende enige weken, aanzienlijk meer verdienen dan zij aan steun kregen, maar nu deze mogelijkheid dreigde weg te vallen was de maat vol. De ontstemming was algemeen, getuige de samenstelling van de eerste deputatië, maar het waren de communisten die de leiding op zich namen, want dit was dé kans om de werklozen in beweging te brengen en die kans grepen zij met beide handen aan. Al op zaterdag rijpte bij hen het plan om gebruik te maken van de opstandige stemming en een offensief tegen de zo gehate rijkssteunregeling te beginnen. Deze opzet slaagde. Op maandag gingen de ondersteunde werklozen de straat op en op dinsdag voegden zich vele kleine kwekers en waarschijnlijk ook een groot aantal niet-gesteunde werklozen bij hen. Het eenheidsfront van werklozen en kleine kwekers was geboren.

Mogelijk hebben nog twee factoren aan het succes van de communistische agitatie bijgedragen. De eerste was dat de werkloosheid in 1932 nog van betrekkelijk korte duur was - Colijn sprak wel over langdurige werkloosheid, maar hij wist nog niet hoe lang de crisis wel zou duren - waardoor de werklozen nog niet afgestompt waren, maar nog energie genoeg hadden om in actie te komen. Als tweede factor kan de persoon van Kees van der Laan genoemd worden. In de Goudsche Courant werd van de man die in Boskoop als "de eigenlijke communistische agitator" werd gezien de volgende beschrijving gegeven: "de geestelijke leider, de man die behoedzaam zijn woorden kiest, rustig blijft en door een zekere logica zijn toehoorders weet te boeien". Wie anders kan hier bedoeld zijn dan Van der Laan, de man die de demonstranten steeds heeft toegesproken? Het is heel goed mogelijk dat de menigte van zijn woorden in de ban is geraakt (een uitkering van f 24,- zal velen fraai in de oren hebben geklonken).

De greep van de communisten op de werklozen en de kleine kwekers was op woensdag in ieder geval al zo groot, dat ondanks het door de vakbonden met B en W gesloten akkoord over de werkverschaffing de voor die dag geplande demonstratie gewoon doorging en zelfs nog groter was dan op dinsdag. Het moet voor het gemeentebestuur een beangstigend gezicht zijn geweest, die grote menigte op het Raadhuisplein, aandachtig luisterend naar wat Van der Laan te vertellen had. De demonstranten werden bovendien steeds opstandiger: de toch als gezagsgetrouw bekendstaande Boskoopers sloegen zelfs al een politiebevel in de wind. Colijn begreep dat snel ingrijpen nu geboden was en hij liet Van der Laan, de grootste "oproerkraai", arresteren. Hem werd overduidelijk te verstaan gegeven dat het afgelopen moest zijn met dat gedemonstreer en een goed verstaander kon uit deze woorden en vooral uit de toon waarop ze uitgesproken

werden, afleiden dat Colijn's geduld op was en dat bij een nieuwe demonstratie de politie hard zou optreden. Van der Laan verstond het maar al te goed, vandaar dat 's-middags de "knokploeg" uit Gouda werd gehaald.

Gestekkt door de aanwezigheid van deze "professionele straatvechters" durfden de Boskoopse communisten een treffen met de politie wel aan en werd er die dag toch een tweede demonstratie gehouden, nu geheel gericht tegen het gezag zelf. Ondanks de dreigementen van Colijn probeerde de politie de demonstranten eerst door overreding uiteen te doen gaan, maar toen de communisten leuzen begonnen te roepen was voor de autoriteiten de grens van het toelaatbare overschreden en werd er alsnog tot geweld overgegaan. Het politie-ingrijpen werd ontegenzeggelijk uitgelokt door de communisten, maar het blijft de vraag of dit niet wat tactischer had kunnen gebeuren, bijvoorbeeld door de communistische leiders te arresteren, in plaats van met gummistok en sabel op de ongewapende menigte in te slaan. Zij hebben waarschijnlijk instructies gehad om bij de minste of geringste aanleiding er flink op los te slaan om zo de opstandigheid voor eens en voor al de kop in te drukken. Bovendien wisten de veldwachters wat er die middag in "Ons Huis" besproken was en waren zij er misschien extra op gebrand deze opruiers eens een lesje te geven.

Beide partijen deinsden dus niet terug voor het gebruik van grof geweld. Het trieste gevolg was dat een toeschouwer, die niets met de demonstranten gemeen had dan zijn werkloosheid, tijdens het gevecht om het leven kwam. Naar alle waarschijnlijkheid was De Jong het eerste slachtoffer van het politie-optreden tegen het georganiseerde werklozen-verzet in Nederland.

RON VAN DER HEIDEN

LITERATUUR

- G.W.F. van Hoeven en J.H.J. Schouten, De steunverlening aan werkloze arbeiders (Alphen aan den Rijn 1938).
P. de Rooy, Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940. Landelijk en Amsterdams beleid (Amsterdam 1979).
Aart Vuyk sr., Boskoop. Vijf eeuwen boomkwekerij 1466-1966 (Boskoop 1966).

BRONNEN

- Gemeente Archief Boskoop
inv. nr. 2-6, communistische relletjes 1932.
Bibliotheek: Notulen van de raad.
Gemeente Archief Gouda
Goudsche Courant, Nieuws- en Advertentieblad voor Gouda en omstreken, juni 1932.

Krantendepôt van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage

Boskoopsh Nieuws- en Advertentieblad

De telegraaf, juni 1932

De tribune, Dagblad der Communistische Partij-Holland, juni-juli 1932

De Vooruit, Dagblad voor de Arbeiderspartij, juni 1932